

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Skandinavų ir baltų konferencija Yale universitete

Jau seniai skandinavai ir baltai gyvena prie Baltijos jūros. Nors savo mentalitetu ir kalba jie labai skiriasi (pavyzdžiui, estus vadinti baltais būtų klaida, nes jie, kaip ir suomiai, priklauso ugrų – finų kalbų grupei, kuri su indoeuropiečiais neturi nieko bendra), istorija ir geografiškai baltus ir skandinavus sieja tūkstančius metų. Todėl nieko nuostabaus, kad šiandien mes jaučiamės artimi, nors Lietuvą nuo šiaurinių kaimynų dar skiria religija, kuri mus jungia su lenkais. Bet tai nereiškia, kad mes negalime bendrauti ir gyventi kartu, kovoti už tuos pačius principus, kurie mums būdingi veikiausiai dar nuo vikingų laikų. Prie draugiškų kaimynų reikėtų pridėti gausų pulką litvakų, kurie aktyviai dalyvavo Yale Universiteto Advancement of Scandinavian Studies (SASS) ir Advancement of Baltic Studies (AABS) paskaitose ir ne vienas karštai gynė žydams Lietuvoje suteiktas prieglobsčio sąlygas, galiojusias Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje jau nuo XIV amžiaus.

Tad buvo labai miela susitikti su Skandinavų ir Baltų asociacijų nariais jau antrą sykį, šį kartą – Yale University, New Haven, Ct. kovo 13–15 dienomis ir draugiškai pabendrauti, sprendžiant tas pačias problemas, kurios iškyla Šiaurės Europai. Toji Šiaurė visada buvo patraukli Pietų Europai, nuo Graikijos iki Ispanijos. Danija, kuri rūpinus klausimus dažniausiai sprendavo atskirai, šį kartą prisijungė prie kitų skandinavų šalių, kurias po savo karalystės vėliava valdė daug šimtmečių.

Gaila, kad susirinkus 570 paskaitininkų, buvo per daug seminarų tuo pačiu metu, taigi pernelyg sunku visur suspėti. Antra galimybė nesuteikta, o temos pasirinkimas kartais būdavo skausmingas, nes norėjosi ir to, ir ano. Bet ką padarysi, nėra tobulybės šiame pasaulyje. Nesinori skaičiuoti, kiek buvo seminarų ir paskaitininkų, galima žvilgtelėti į katalogą ar internetą ir pasidžiaugti jų gausumu. Teko nustebti, kad lietuviai iš savo šalies skaičiumi šįkart aplenkė išėiviją – seniau būdavo atvirkščiai. Jauni, universitetus baigę studentai, tapę inžinieriais, profesoriais, dekanais, vadovavo jaunajai kartai. Prieš porą metų tai dar būtų atrodę kaip sapnas. Šiandien tai – realybė. Taip ir turi būti. Vien tik meno ir istorijos sekcijose buvo gausu jaunų ir subrendusių pabaltijiečių (skandinavus apskritai suskaičiuoti sunku), kurie patraukė mūsų dėmesį ir pelnė pagarbą. Paskaitos aprėpė įvairiausias sritis – politiką, ekonomiką, kalbotyrą, literatūrą, meną, praeitį ir ateitį.

Sunku pasakyti, ar skandinavų bei pabaltijiečių valdžios rėmė tokias dideles seminarų dalyvių grupes, bet lietuviai atvyko valdžios remiami ir nereikėjo žemintis, ieškant nakvynės ir kelionpinigių. Atrodo, kad Lietuva dosniai remia tai, kas remtina, ir nors svečiai atvyko labai trumpam, buvo miela susitikti su mūsų intelektualais ir meno istorikais. Dauguma jų mums pažįstami, nes jau 25 metai kaip nėra sienų, ir vandenynas tarsi tapo mažesnis.

Pirmą vakarą visi lietuviai susitiko pabendrauti, susipažinti ir pasidžiaugti. Visa grupė susirinko antro aukšto kavinėje „Russian Lady“, čia teko išgirsti Tomą Venclovą, Daivą Markelytę, skaitančią „White Fields, Black Sheep“ ir kitus dalyvius.

Norisi nuoširdžiai padėkoti prof. Violetai Kelertienei už pagalbą pirmajai konferencijai, įvykusiai prieš ketverius metus Seattle, WA. Ir šį kartą ji dalyvavo, vedė seminarą intriguojančia tema – apie Žemaitę XXI amžiuje, bet, deja, negalėjau išklausti šio pranešimo, nors labai norėjau. Laimonas Briedis ir Giedrė Jankevičiūtė perskaitė puikius pranešimus apie Vilnių. Taip pat buvo prisimintas Vilnius kaip Lietuvos Jeruzalė (Barbara Harshav). Rasa Andriušytė-Žukienė skaitė pranešimą apie išėivijos meną Freiburge. Iš 40 lietuvių vos spėjau išklausti dešimt, o ką jau bekalbėti apie latvius, estus ir skandinavus. Jeigu būtų buvę mažiau, būtų buvę geriau, tačiau bent jau buvo ką pasirinkti. Iš daugelio siūlomų temų man būtų buvę labai smalsu išgirsti pranešimus apie „Lituanus“, apie Gotlando salą, na, ir apie labai plintantį ir populiarėjantį literatūros žanrą – kriminalinį romaną.

Stasys Goštautas

Skandinavija. Stokholmas

KOSMOPOLITAS

*Sugrįždamas iš tolimiausio reiso,
Aš pajuntu, kad nieko nežinau
Apie kelionę. Skriejančiam narve,
Kai debesys atrodo tarsi dykros
Ir dykros tarsi vandens, na o vandens
Tarytum pusnys, per kurias brendi
Dar nenubudęs iš narkozės pančių,
Suvokiu, kas yra meridianai.*

*Trukmė išdyla kūne, o ramybė –
Vyzdy, ir žodis neberanda vietos.
Svaigstu ore. Man bruka „čia“ ir „ten“
Kitoniškos religijos ir kalbos.
Visur pilki aerodromai, šviesios
Palatos. Kažkurioj tranzito salėj,
Kur laikas kausto smegenis, kartoju
Pasakymą iš Atlantidės barų:*

Kelionė – Hado skonio pranašystė.

Durs Grünbein
Vertė Tomas Venclova

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

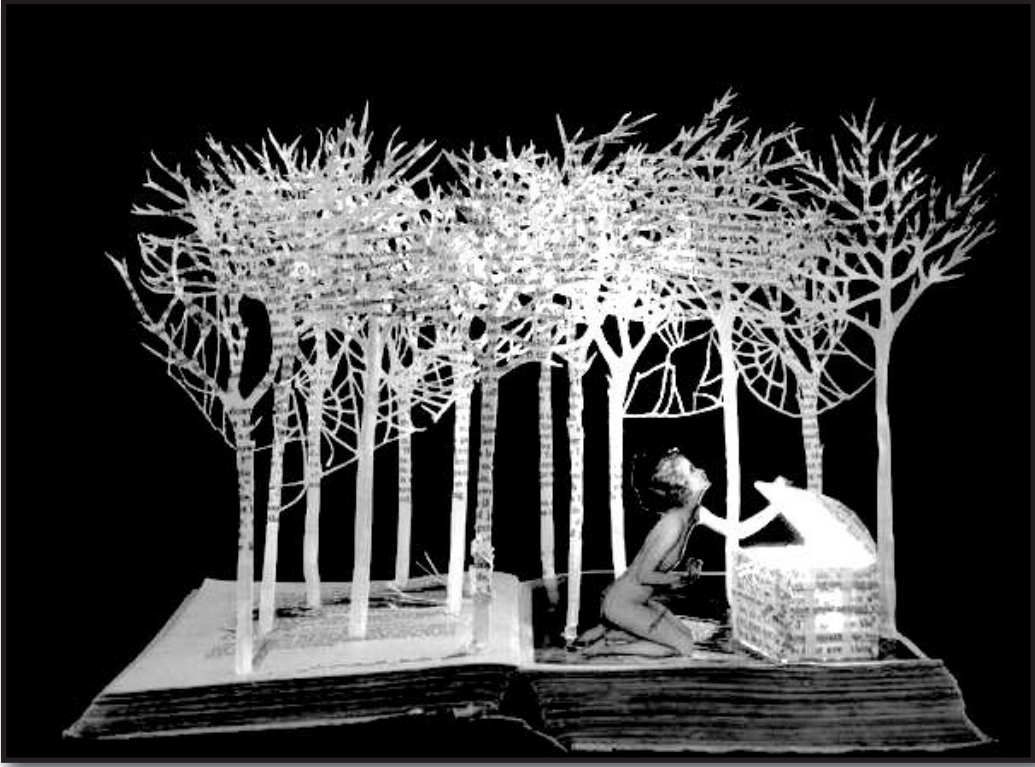
Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Stasys Goštautas. Skandinavų ir baltų konferencija Yale universitete • 2-as psl. Bitė Vilimaitė. Dvi novelės
- 3-as psl. Audronė Girdzijauskaitė. Mano Druskininkai • 4-as psl. Renata Šerelytė. Naujos knygos • 5-as psl. Vilius Dundzila. Į vakarus, kur leidžiasi saulė • 6-as psl. Stanislovas Abromavičius. Kauno Žaliakalnis. Vaižganto gatvė (6)
- 7-as psl. Algirdas Mikas Žemaitaitis. Antroji lietuvių tautos šventė (4) • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Kęstutis Zapkus Lietuvoje • Paroda, skirta 100-sioms Telesforo Valiaus gimimo metinėms

BITĖ VILIMAITĖ DVI NOVELĖS

Knygos

Be pavadinimo

Tikrai aš to nusikaltimo nepadariau, tačiau buvau pagrindinis įtariamasis ir todėl atsidūriau policijoje. Mane tardė keli skirtingi tardytojai: vienas norėjo, kad prisipažinčiau, o kitas – kad pateikčiau alibi. Negalėjau įtikti nė vienam. Tempiau laiką, norėjosi gerti, galvojau, kai mane išleis, lauke jau bus pavasaris. Stebėjau, kiek daug jie žino apie mane. Atrodo, niekam nesipasakojau, kad esu našlaitis (žilas, praplikęs našlaitis – argi nejuokinga?), tačiau jie visai rimtai aiškinosi, kada paskutinį kartą mačiau su tėvais? Ir apskritai juos domino mano pažįstamų ratas. Čia aš turėjau susiimti, kad neištarčiau kokios garsios pavardės. Pro mane į kameras pravedavo visokius tipus su antrankiais. Beveik su pavydu žiūrėjau į juos. Norėjau išsitiesti nors ir ant grindų ir pamiegoti. Kiek aš jau nemigęs – dvi paros? Pagaliau man pakišo pasirašyti protokolą, gražino daiktus, sakvojaže buvo ir pieno paketas, ir pašvinkusi dešra. Juk mane suėmė išėjusį iš parduotuvės. Matyt, sekė nuo namų. Keista, kodėl leido apsipirkti. Kvaršinau sau galvą dėl tokių smulkmenų. Persiskaiciavau pinigus, kaip tik turėjo užtekti susimokėti už taksį, juk naktį dvigubas tarifas... Išėjau į mirtiną naktį. Spigino šaltis. Čia, prie gėlių turgelio, į sniegą kaip šiukšlės buvo suverstos neišpirtos gėlės. (Tai štai koks jų likimas!) Kiek toliau stovėjo vienišas taksis. Aš nuskubėjau prie jo, iki kelių klimpdamas pusnyse, netgi moją abiem rankom, atrodė, žūčiau, jei šis taksis mane nepaimtų. Dėkodamas įgriuvau vidun. Vairuotojas dėbtelėjo į mane, ar ne girtas. Staiga pagalvojau, kad jis policijos agentas, sekantis tokius kaip aš, ištrūkusius iš policijos letenų. Tačiau tuoj pat supratau, kad esu apsėstas manijos...

Pagaliau aš atsidūriau savo namuose, savoj mansardoje. Kambarys, kur dar taip neseniai, buvo įtariama, įvyko drama, atrodė šaltas ir svetimas. Stovėjau prie slenksčio ir žvalgiausi. Paveikslai ant sienų atrodė pakrypę, tarsi čia iš tiesų būtų vykusios žūtbūtinės grumtynės. Kelias paras paliktas įjungtas televizorius nieko nerodė. Jame pagal mistines teorijas dabar galėjo pasirodyti veidai iš Anapus. Kodėl gi ne? Kai mažiausiai tikiesi ir nelauki. Kažkas iš tiesų šmėsčiojo ekrane, ir aš skubiai iš sienos ištraukiau laidą. Priėjau prie lango, apačioj buvo upė, kaip platus baltas kelias. Užtraukiau užuolaidas. Baisus kaltinimas, kurį man šįkart pavyko atremti, ateity galėjo iškilti vėl. Taip keistai susiklostė aplinkybės... Staiga mane ėmė krėsti šaltis. Namuose nė gramo alkoholio, o aš visas drebu, niekingai drebu...

Ką aš veikiau tas prailgusias nakties valandas? Kažkodėl kelis kartus ištiesiau sofą, paskui vėl ją gražinau į senąją padėtį. Gerai apžiūrėjau fotelius, giliai kišau rankas į plyšius, kilnoju pagalvėles, atidariau sieninį laikrodį, sekundės tikslumu nustačiau rodykles. Paskui ėmiausi paveikslų. Sukeičiau juos vietomis. Dabar Babelio bokštas buvo arčiau durų, o Edeno sodas atsidūrė prieš pat langą, ir šviesa krito ant baltojo arklio. Dieve mano, kiek į tuos paveikslus žiūrėta!.. Tyrinėju sienų apmušalus, tarp blyškių ornamentų ieškodamas kokių nors dėmelių. Šliaužiojau po kilimą, tarsi ieškočiau šovinių gilzių. Bet čia juk niekas niekada nešaudė!.. Buvau visiškai nusikamavęs, kol pagaliau užmigau...

Toliau mano gyvenimas klostėsi gana keistai. Aš nesilioviau kažko ieškojęs. Netgi ėmiau sklaidyti knygų lapus, o knygų lentynos užėmė visą sieną, taigi, darbo man pakako. Užmetęs viską, nevalgęs, nesiprausęs, žiūrinėju knygas, kai kurių nebuvau lietus išstisus dešimtmečius, tačiau visas prisiminiau, kaip ir kur, kokiomis aplinkybėmis, už kokius pinigus buvau pirkęs... Šis neramumas per ilgai užsitęsė. Netgi ėmiau svarstyti, ar man neįsivažiuos. Tačiau tam buvau per senas. Jei nutarčiau vykti į užsienį, galėjau neatlaikyti tolimos kelionės... Ir tas daiktų pakavimas, ryšuliai, dėžės, neišvengiamai dūžtančios taurės. Ne, neatlaikyčiau tolimos kelionės.

Ir tada atėjo laiškas, kuris man atnešė ramybę. Man rašė senas mano draugas. Jis buvo tokio amžiaus, kad mane vadindavo berniuku. Dabar jis tarsi mokytojas su liniuote daužė man nagus, kai skaičiau jo priekaištus, kodėl jis apie viską (pabraukta) sužinojęs iš kitų žmonių ir iš spaudos. Jis apie tą reikalą galvojęs taip ir taip. Jis pats gyvena gerai, kaip ir seniau vilki drobiniais drabužiais ir maitinasi tik duona su medumi. Jis kasdien vaikšto pajūriais, o ant tilto išaugo varvekliai kaip telegrafo stulpai. Atstatęs veidą vėjui, ašarotom akim jis be perstojo galvoja apie mane, savo vargšą nelaimingą berniuką... Kaip gaila, kad mes negreit susitiksimė.

Tais metais aš gerai apsiskaiciavau savo pajamas bei išlaidas ir nutariau atsiskirti nuo kaimynų – išsigijau atskirą šiukšlių konteinerį. Tada gyvenau tokia mieste užkampyje. Namą man testamentu užrašė tolina giminaite. Persikrausčiau į tą medinę trobą be didelio džiaugsmo. Prisdėjo rūpesčių – štai, kad ir tas šiukšlių išvežimas... Šalia vos ne per vieną naktį išdygo viešbutis, tiesa, nedidelis, vos kelių kambarių. Taigi nusprendžiau, man tikrai būtų kvaila mokėti ir už viešbučio šiukšlių išvežimą. Beje, tas viešbutukas beveik neturėjo pajamų. Kartą užėjau ten išsikeisti šimtinės ir ką gi, kasoje neatsirado pinigų. Dar kitą dieną nuėjau nusipirkti cigarečių ir vėl veltui – baras neturėjo rūkalų.

Taigi siauroje gatvelėje prie mano vartų atsirado graži švediška dėžė ant ratų su kažkokiais numeriais ir tvirta spyna, kurios raktą labai saugojau. Visi žinome, kaip lengva bet koki raktą išmesti su šiukšlėmis... Kartą visai netikėtai prie manęs prisigretino žmogus ir paprašė neskubėti užtrenkti dėžės dangčio – jis noris pasižiūrėti, ar aš kartais neišmetu knygų.

– Knygų? – susierzinęs pasakiau.

– Taip, taip.

Žmogus panėšėjo į nusigyvenusį tarnautoją. Taip ir buvo. Kaip vėliau man pasakojo, už kažkokį paslaptinę prasižengimą jis buvo išmestas iš mokytojų. Dabar nežinia, iš ko manėsi. Jis kasdien lūkuriuodavo prie mano konteinerio, godžiai, nekantriai svaidė žvilgsnius į maišą mano rankose, nors jam aiškiai pasakiau, kad knygų neturiu ir artimiausiu metu jų nežadu turėti. Kartą, ilgai trypinėjęs prie vartelių, jis pasiūlė nupjauti žolę mano kieme. Dirbo švariai ir greitai, tačiau, vargšas, į galą visiškai užduso ir išsprakaitavo. Kai nusimetė striukę, pastebėjau, kad jo marškiniuose nėra nė vienos sagos. Kai norėjau sumokėti už darbą, paaiškėjo, kad neturiu smulkių (tada ir nuėjau į viešbutį išsikeisti šimtinės ir įsitikinau, kad jie turbūt stovi ant bankroto ribos).

– O ne, – tarė buvęs mokytojas. – Nueinu pas juos dažnai. Klientai palieka knygų, ir man jas atiduoda. Kambariai, kaip matyti, nestovi tušti... Na, jei jūs jau taip norite man sumokėti, užėikime pas mane, aš jums duosiu gražos.

Taip patekau į jo namus. Tai buvo tokia pat medinė troba, kaip ir manoji – sukrypusi ir apsilauptusiom sienom, dejuojančiu priebučiu ir sulopytu stogu – šie namiūkščiai likę iš kolektyvinių sodų laikų, tarsi laivai, įšalę laike. Užėjau vidun ir staiga atšokau persigandęs – visur buvo knygos. Stirtos siekė lubas, palangės, grindys – viskas buvo nukrauta knygomis. Žmogus negalėjo praustis, nes knygos buvo suverstos net į vonią.

– Stebitės? – patenkintas tarė žmogus, pjovęs man žolę. – Tačiau ne aš vienas toks. Turiu ir bendraminčių. Čia iš netoliese esančios kunigų seminarijos kartais užveina pažįstamas kunigas. Iš jo sulaukiu priekaištų. Jis sako, kad knygų aš turįs netgi per mažai.

Jaučiausi sutrikęs. Tylėdamas žvalgiausi, paskui paklausiau:

– Ką jūs žadate veikti šeštadienį, rytoj?

– Aš nežinau. Nieko. Stengiuosi nuo namų be ypatingo reikalo nenutolti. Saugau namus. Kiekvienas plėšikas susigundytu, jei žinotų, kokie lobiai čia slepiasi.

– Ir teisingai darote. Vadinas, jums galima pasitikėti. Rytoj šiukšlių išvežimas. Gal padarysite man paslaugą?

– O jūs pats? Drįstu paklausti...

– Esu pakviestas į vestuves.

– Toli?

– Ne, tik dvi stotelės troleibusu.

– Mat kaip, – užsimastė buvęs mokytojas. – Jau daugybę metų nesu buvęs vestuvėse. Niekas nebekviečia. – Ir, staiga pagyvėjęs, tęsė: – Dažnai, ruošdamiesi naujam gyvenimui, prieš vestuves žmonės atsikrato knygų.

Aš nieko neatsakiau į tą jo pastabą.

– Štai jūsų pinigai už darbą.

Eidamas namo galvojau – jis taip ir neprižadėjo man padėti. O apie bičiulį kunigą, aišku, melas. Seminarijos dėstytojai labai užimti. Mišios, paskaitos, brevijorius, sielovada...

Aš atsidariau vartelius. Mano numeruotas konteineris atrodė tarsi ginklų dėžė, iškritusi iš karinio lėktuvo.

Atėjo šeštadienis. Aš išskubėjau į vestuves. Truputį vėlavau, tačiau laikausi principo – jokio išlaidavimo, ir tas kelias stoteles važiauvau troleibusu. Ir koks buvo mano nustebimas, kai prie draugo namų staiga pamačiau savo kaimyną, išlipantį iš taksi. Jis ėjo žvalgydamasis į šalis, jo ilga plona nosis uodė orą, ar nepajus knygų kvapo. Ir jis vilkėjo tais pačiais marškiniiais, visiškai be sagų, ir ant įkritisios plikos krūtinės kadaravo škaplieriai ir kryželis. □

MANO DRUSKININKAI

Audronė Girdzijauskaitė

Pasakyti „mano Druskininkai“ man leidžia ilgametis ir daugialypis ryšys su šiuo jaukiu Lietuvos kampeliu. Pirmą kartą į Druskininkus atvykau su tėvais, dar būdama paauglė. Pamenu tą kuklų medinį miestuką, prisikeliantį po karo kurortą, apgaubtą žalumos ir miško kvapų. Pirmiausia pasigėrėjom Druskonių, tolimame krante matėm maudantis vaikus, paskui dairydamiės nuėjom prie Nemuno, žiūrėjom į žemus, saulės apšviestus kaimelius anapus, nusileidom prie Grožio šaltinio ir nusiprausėm stebuklingu vandeniu, atsigėrėm mineralinių vandenų prie kitų šaltinių, išsikūrusių krantinėje, jau po stogu. Mama parodė Kolonadą ir pasakė, kad prieš karą čia būdavo pasivaikščių vieta, visi gėrė vandenį ir klausėsi šauniai grojančio dūdų orkestro... O tada krito į akis ir baltai dažytos betoninės skulptūros pagal sovietinių pietinių kurortų madą sekti Graikiją: visi tie saliuojantys pionieriai, disko metikai, mergelės su irklais, suporuoti Leniniai ir Stalinai (pasirodo, jų būta ne vieno – prie geležinkelio stoties, prie senųjų vienaaukščių gydyklų, net prie šokių aikštelių ant Ratnyčelės kranto). Buvo čia ir zarasetė Marytė Melnikaitė ant labai aukšto postamento (regis, Roberto Antinio sukurta ir pastatyta kone toj pačioj vietoj, kur dabar stovi Vlado Vildžiūno M. K. Čiurlionis). Jokio transporto miestelyje nebuvo matyti, vietiniai ir aplinkiniai gyventojai važinėjo dviračiais.

Vaikystėje aš dar daug ko nesuapratau, nežinojau, bet jaučiau intuityviai: man daug labiau patiko senosios, į dvarelius panašios skirtingos, šviesios, jaukios ir kuklios vilos. Jose ne kartą buvo apsistoję gydytis tėvai, o mes, vaikai, juos lankydavom ir tą sanatorijų aplinką neblogai pažinojom. Vėliau ir aš reguliariai važiuodavau gydyti šaltuose Vilniaus Šv. Ignoto vienuolyno mūruose išikūrusioje gimnazijoje pagadintų sanarių. Ne kartą esu buvusi „Draugystės“, „Dainavos“, „Lietuvos“ sanatorijose, kurios šiandien tarnauja turtingiems atvykėliams; gydymas nežmoniškai pabrango ir daugumai mūsų žmonių pasidarė nebeįkandamas.

Druskininkai visą laiką keitėsi, bet niekad neprarado savo esminių bruožų, nors naujosios statybos pradžioj šokiravo, kaip ir kiekvienas svetimkūnis įprastoj aplinkoj. Pamenu tokį epizodą: „Draugystės“ sanatorijoje maisto priežiūros sesute dirbo Mamos gimnazijos draugė Janė D. Kai atvykome į Druskininkus, ji laukė mūsų. Apžiūrėję jaukius, švara kvepiančius medinius korpusus, įžengėm į didžiulį niūrų Stalino laikais statytą (1962 m. užbaigtą) mūrinį centrinį pastatą su kolonom, kuriuo valdžia labai didžiavosi. Tokius statinius vėlesniais laikais sąmojingi architektai pavadino „Stalino ašaromis“. Aplink jau buvo tvarkingai susodinti medžiai, išpurentos vejos gazonai, nes „Draugystė“ reišė kažką labai svarbaus – Sovietų Sąjungos tautų draugystę, ikvėptą paties tautų vado. Didingos kolonos, platūs laiptai, patalpų ir langų aukštis – viskas turėjo daryti išpūdį ir byloti apie nepaprastą valstybės rū-

Senoji Kurorto g. vila

pestį žmonėmis. Tėvas iš pradžių, kaip ir kiekvienoj sanatorijoj, pasišnekėjo su gydytojais, o paskui valgykloje Janė mus pasodino prie atskiro stalo, vaišino skaniais pietumis, o užsigardžiavimui atnešė dar karštą liulantį varškės apkepą, kurį valgėm su uogiene...

Gražiosios senos vilos, statytos XIX a. antroje pusėje Rusijos ir Lenkijos kurortinių poilsiaviečių pavyzdžiu, gūžėsi prie modernių sanatorijų ir unifikuotų gyvenamųjų namų. (Beje, ačiū Dievui, kurortuose neleista statyti blokinių namų, statė plytinius.) Labiausiai papiktino architekto Romualdo Šilinsko sunkios įmantrios „barokinės“ gydyklos ir apvalus sanatorijos korpusas priešais Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčią. Bet buvo ir teigiamų dalykų: kai kurios senosios vilos buvo atnaujinamos, restauruojami jų mediniai „mezginiai“, bokšteliai, balkonėliai. Kitos, mažiau globojamos, laipsniškai iro. Charakteringa, kad Druskininkuose visuomet buvo labai švaru – anuomet dar nebuvo tų polietileninių, plastmasinių įpakavimų, aplinka buvo kur kas natūralesnė. Pamenu, kaip Tėvas džiaugėsi, kai mieste buvo atidaryta viena kita kavinė ar kai įsikūrė Alka, kurioje viskas liaudies drožėjų rankų padaryta iš medžio, netrafaretiška. Tuo metu, šeštame-septintame dešimtmečiuose, imta giliau domėtis liaudies meistrų kūryba, juos skatinti, rodyti kitataučiams ir didžiulis savo tautos išskirtinumu.

Nesikeitė, regis, tik Nemunas, di-

dingai varą savo paslaptinius vandenį tolyn, ir miškas, visuomet kupinas gyvybės ir netikėtumų – čia vis išgirsti besidarbuojant genelį, take konkorežį lukštenančią voverytę, o žiemą pamatysi ir liuoksintį zuikį. Įdomu ir liūdna stebėti stataus Nemuno skardžio gyvenimą, kur kasmet įvyksta ne viena drama: ant krašto stovinčių didžiulių pušų šaknys po truputį apsinuogina, lietaus paplautas smėlis iš po jų byra žemyn, ir ateina diena, kai plikas šaknynas nebeatlaiko linguojančio medžio svorio, lūžta, ir medis šliuozia žemyn galva, atverdama kelią kitam, sulauksiančiam panašaus likimo.

Gaila, kad šiandien nebėra jau kuriosios geležinkelio stoties (dabar traukinį pakeitė autobusai). Kokia palaima būdavo, kai traukinys, išniręs iš miškų tunelio, sustodavo, garsiai pūksdamas, švariame Druskininkų stoties perone. Išlipusį čia pasitikdavo miško oro gūsis, ramybė ir senas stoties pastatas su gėlynais terasoje. Pasiimi, būdavo, savo krepšį ir žygiuojai link kuklios autobusų stoties, paskui žemyn pro kapines link Druskonio, o čia jau ir centras. Ant kampo, prieškariniame pastate – paštas, kuriame anuomet būdavo susirangiusios eilės prie siuntinių langelio: visi atvykėliai iš Sovietų Sąjungos be atvangos siuntė ir siuntė didžiulius lietuviško maisto siuntinius savo artimiesiems. O Rusijoje buvo paplitusi nuomonė, kad jie nieko nebeturi todėl, kad mus, „pribaltijcus,“ jiems tenka išlaikyti...

Keleivinis autobusas, tarpukariu atveždavęs poilsiautojus iš Pariečės į Druskininkus. Kursavo iki paplūdimio Meilės saloje

Per miesto architektūros ir skulptūros istoriją gali nesunkiai skaityti visuomenės gyvenimo pokyčius. Miestelyje, remiantis kažkokiu valdžios nutarimu, po truputį išnyko pigios sovietinių laikų skulptūros ir dekoratyvinės gėlių vazos, pokario metu visoj Lietuvoj dygusios kaip grybai. Įsidėmėtina, kad Sąjūdžio metais pirmasis buvo nukeldintas būtent Druskininkų – skulptoriaus Napoleono Petrulio – Leninas, kukliai sėdėjęs Vilniaus alėjoje ant suolo, nerūpestingai užsimetęs koją ant kojos (7–8 dešimtmečiais buvo bandyta kalbėti apie socializmą su žmogišku veidu, taip pat norėta sužmoginti, padaryti „savais“ statiškus oficiozinius vadų portretus). Žiemą, kai gerokai pasnigdavo, skulptūra atrodė juokingai: Leninui ant galvos susiformuodavo ant-ra kepurė, o ant atkištos kojos – bum-bulas, panašus į kamuolį...

O štai ir dar vienas paradoksas: viena iš miesto aikščių, gal vienintelė, visus metus per stebuklą išlaikė Laisvės aikštės pavadinimą, o jos centre stovi sena grakšti šešių lengvų kupolų medinė cerkvė keistu pavadinimu – Dievo motinos ikonos „Visų liūdinčiųjų Džiaugsmas“ stačiatikių cerkvė. Kai 1991 sausio 7 d. žinomas geologas Algirdas Misiūnas atvežė negaluojančią savo žmoną, biologę Danutę, jos pusseserę Iėlių teatro režisierę Laimą Lankauskaitę ir mane į Druskininkus gydytis (jos apsistojo „Lietuvoje“, o aš su visom savo knygom ir rašomąja mašinėle – privačiais), patį pirmą vakarą išėjau pasivaikščioti ir, pamąčiusi plačiai atvertas cerkvės duris, prisiminiau, jog švenčiamos stačiatikių Kalėdos. Užėjau vidun ir atsistoju prie sienos. Degė žvakės, kvepėjo kodylais, šventikas buvo puošnus, žvilgėjo auksu, o jo balsas skambėjo pakiliai ir intymiai. Į tą cerkvę mane traukė būtent jos kameriškumas, šiluma. Jaukumo teikė gobelenu išmuštos sienos, autentiška puošyba ir įžymioji ikona, atsiųsta iš Gardino dar XIX amžiaus viduryje bei Maskvos šventyklų dovanotos puošmenos. Pamenu, ir sovietiniais metais buvo kruopščiai remontuojamas cerkvės stogas, perdažoma išorė, o dabar šventovė vėl restauruota. Ji dvelkė romantizmo dvasia: skaisčiai mėlyna su baltu, tarp aukštų juodų medžių, varnų stebima, ypač graži ji buvo žiemą, vakarų saulės apšviesta.

Tą Kalėdų vakarą išėjusi gatvėn girdėjau neramias susibūrusių žmonių kalbas, atrodė, ore tvyrojo kažkokia įtampa; kitą dieną sužinojom, kad Prunskienė pakėlė kainas, kad esama visokių provokacijų. Dar po poros dienų prasidėjo tikras košmaras. Skambinom iš pašto, prašėm Algio atvažiuoti ir išvežti mus į Vilnių, jis vis žadėjo, bet ir su juo nebuvo lengva susisiekti – juk nebuvo mobilių telefonų, o jis, pasirodo, dalyvavo barikadų, tų sunkių blokų prie parlamento gabenimu ir statymu, dieną naktį buvo užimtas. Taip ir neatvažiuavo. Mano kambarėje buvo didžiulis televizorius, ir aš valandų valandas sekiau įvykius, lėkdavau skambinti į Vilnių. 12-osios naktį apsiplius ašaromis praklūpoju prieš ekraną, mačiau visą filmuotą medžiagą, ligonines, mirusiuosius. Eidavau informuoti apie įvykius Danutę ir Laimą, nes jos teturėjo radiją.

Nukelta į 4 pl.

Druskininkai

Atkelta iš 3 psl.

Vieną, berods 7-ojo dešimtmečio šal-
tą žiemą nuošalioje Druskininkų ligo-
nėje man buvo gera. Patiko dėmesingi
gydytojai ir visa tvarkingai surikiuota
diena – pusryčiai, įvairios procedūros,
baseinas senose gydyklose netoli parko,
kur visus vežiodavo liginės autobu-
siukas, paskui – pietūs, poilsis, ankstyva
lengva vakarienė ir apylaisvis vakaras.
Palatoje buvo šešios lovos. Ligonių svei-
katos būklė ir amžius – skirtingi. Kai ku-
rioms moterims rytais tekdavo padėti iš
lovos atsikelti. Dažniausiai padėdavau to-
kiai Elenai M. – lengvai pamasažuoda-
vau stuburą, pečius, rankas, ir ji pakil-
davo. Sveikatą prarado daug metų dir-
busi Anykščių vyno fabrike, skersvėjų
pertraukiamame koridoriuje netoli at-
virų durų kraudama į dėžes ir rikiuo-
dama tuos visiems anuomet pažįstamus
vaisių vynu butelius, o vyrai tas dėžes
čia pat nešė į mašinas. Jos rankos buvo
negailingai artrito išsukiotos, raudon-
nos, skausmingos. Nukentėjęs buvo ir
stuburas. Per tris savaites susidrauga-
vom, kelis metus susirašinėjom, nusiųs-
davau jai koki rūbelį ar gardumyną. Ne
ką geresnės būklės buvo ir senutės iš
kaimo, sveikatą paklojusios kolchozų
laukuose.

Pavakary retsykais pavykdavo pa-
latoje prisėsti prie stalo padirbėti – vė-
liau gydytoja leido po darbo valandų
dirbti jos kabinete. Bet nuo dešimtos va-
karo palatoje ant stalo buvo rengiama
privati improvizuota vakarienė. O čia vi-
suomet – kvapni naminė duonelė, svogū-
nas, lašinukai ar rūkytas kumpis. Dar
koks raugintas agurkas iš stiklainio.
Visa tai, kas sergant sąnarių ligų buvo
griežtai draudžiama. Kartais kuris nors
iš avikailiais apsilvilkusių lankytojų at-
veždavo moterėlėms ir neaiškios kilmės
butelaitį su koku pritaikytu kamščiu.
Aš tik krautuviniiais „desertais“ galėjau
prisidėti, vaišindavau arbata, kava. Va-
karienės būdavo linksmos, nes visos mo-
teriškės turėjo ką pasipasakoti. Apie li-
gas kalbėta mažiausiai. Bendravom su
kaimyninių palatų pacientais. Kartą
naktį iš viršuje esančio nervų skyriaus į
palatą atėjo atmintį ir orientaciją prara-
dęs paklydęs senukas, ketinęs pas mus
įsitaisyti gulti ir, aišku, sukėlė baisų są-
myšį. Visokių situacijų būta ir baseine.
Dažniausiai kaskadų srovės nuplaudavo
vyrų juodas kelnaites, juokais vadintas
„50 let sovetskomu futbolu“ (*50 metų so-
vietiniam futbolui – rus.*). Dailių glaudžių
anuomet dar nebuvo mūsų pasvietėj.

Anais laikais, kai mieste, turbūt la-
biausiai rusakalbio Vilniaus aplinkoje
iš įvairaus personalo tekdavo patirti
daug šiurkštumo, mane stačiai stebino
nepaprastas Druskininkų ligoinė ir sa-
natorijas aptarnaujančio personalo dė-
mesys, pakantumas ir geranoriškumas.
Visas sesutes, masažuotojas, vonių pa-
rengėjas, tvarkytojas ir alinantį darbą
dirbančias purvo voniose paprastas ap-
linkinių kaimų moterėles nė kiek neper-
dėdama galėčiau vadinti *gailėstingomis
sesutėmis*, kaip anksčiau buvo priimta,
o gal ir angelais. Pirmaisiais pokario me-
tais į sanatorijas atvykdavo nemažai neį-
galiųjų, piktų, gyvenimo nualintų žmo-
nių iš visos Sovietų Sąjungos. Jos kiek-
vieną atjausdavo, puoselėdavo, bet pačios
niekad nesiguodė. O vargū turėjo sočiai.
Didžiama jų į darbą atvykdavo iš aplin-
kinių kaimų dviračiais, dešimtį ir dau-
giau kilometrų sukurios. Daugybė to-
kių palaikių dviračių stovėdavo prie sa-
natorijų. Dviračiais ir namo grįždavo.
Autobusai reguliariai kursuoti į greti-
mus kaimelius pradėjo daug vėliau.

Pabaiga kitame numeryje

NAUJOS KNYGOS

Renata Šerelytė

David Lynch.

Pagauti didžiąją žuvį: meditacija, sąmonė, kūrybingumas.

Iš anglų kalbos vertė Goda Grigolytė. – Vilnius, Tyto alba, 2014

Kadangi Davidas Lynchas – ne tik kino ir televi-
zijos režisierius, tačiau dar ir tapytojas bei kom-
pozitorius, jau keturis dešimtmečius praktikuo-
jantis TM (transcendentinę meditaciją), natūralu, kad ir
TM, ir muzikai, ir tapybai knygoje skiriama nemažai dė-
mesio. Šitos kūrybinės praktikos neįkyriai papildo pa-
grindinę – kiną, tik šiek tiek apmaudu, kad knygoje per
mažai apie ją rašoma. Nes būtent tai, ką Lynchas rašo
apie kiną (spontanišką scenarijų gimimą (kartais iš to-
kių detalių, kaip raudonos lūpos ar elektros lemputė),
montažą, apšvietimą („Apšvietimas kine gali viską
smarkiai pakeisti, netgi charakterius”, 94 p.) aktorių
atrangą ir kt.) ir yra įdomiausia.

Štai, pavyzdžiui, rašant „Mėlyno aksomo” (*Blue
Velvet*) scenarijų, Lynchui užteko prisiminti praėjusios
nakties sapną, ir keturių juodraštinų rankraščių – kaip
nebūta, atsirado vienas tobulas. Kitąsyk padėjo Biblijos
citata. Kokia, režisierius nebeatsimena. Kita vertus, pa-
teikdamas filmo kaip racionalaus kūrinio sampratą
(„Filmų kūrimas iš esmės paremtas sveiku protu. Jei
būsi budrus ir pamąstysi, kaip tą padaryti, – pavyks”,
110 p.), režisierius tuo racionalumu suabejoja (paklaus-
tas, ką reiškia dėžutė ir mėlynas raktas filme „Malho-
lando kelias” (*Mulholland Drive*), atsako: „Neturiu su-
pratimo (...)”, 86 p.). Taigi tarp racionalaus filmo suvo-
kimo ir abejonės blaškosi ir žiūrovas. Imkime kad ir „Vi-

nininkė scenoje
miršta, o jos bal-
sas tebeskamba, ir
abi moterys dre-
bėdamos verkia,
suvokdamos, kad
yra mirusios, kad
ir jų abiejų gyve-
nimas – tai įrašyta
juostelėje daina, ir
juostelei pasibai-
gus, bus ištarti
Shakespeare'o žodžiai: „Toliau – tylą”.

Tikra laimė, kad Lynchas, kaip ir kiekvienas didė-
lis menininkas, savo nuojautos vedinas, leidžia filmo
scenos būti universalioms, nepaaiškina, nesukiša jų į
apibrėžtos ideologijos dėžutę (gal toji „Malholando ke-
lio” dėžutė, išleidžianti paranojiškus seneliukus, tai ir
reiškia?..). Ir kad Lynchas yra daugiau kino režisierius,
negu ezoterikas. Sunku pasakyti, kad atsitiktų jo fil-
mams, jeigu jis būtų ne TM praktikas, o presbiterionas,
kaip jį nuo mažumos auklėjo, ar, tarkim, ateistas. Ma-
nau, kad ir tada jo filmus būtų verta žiūrėti, nes talentą
gimdo ne politinės pažiūros (bet formuoti jį gali). Talen-
tas yra gryna duotybė, dovana. Taigi jei kas nors, per-
skaitęs Lyncho knygą, užsimanys tapti genijumi tik

transcendentinės meditacijos
dėka, vargu ar taip bus.

Kita vertus, Lynchas nė-
ra tik TM praktikas, jis - ir
fondo „David Lynch Founda-
tion for Consciousness – Bas-
ed Education and World
Peace” steigėjas; šio fondo lė-
šos skiriamos mokykloms,
kad kuo daugiau mokinių iš-
mokytų medituoti ir taptų at-
sparūs stresui. Be to, Lynchas
yra ir didelis svajotojas – jis
kalba apie „taikos kūrimo
grupės”, apie tai, kaip būtų
nuostabu, „jei atsirastų dau-
gybė medituojančių žmo-
nių”, nes šios grupės „medi-
tuodamos kaskart išpūdingai
paveikdavo aplinką” (120 –
121 p.). Žmogų, kuris panie-

kinamai prunkstelėtų, tokias eilutes perskaitęs, tikrai
derėtų nudelbti rūščiu žvilgsniu: jis privalėtų perskai-
tyti skyrelį „Aukso bokštas”, kad suprastų, kas vyksta
medituojant. „Įsivaizduok esąs *Empire State Building*
dangoražis. Tavyje – šimtai kambarių. Juose pilna
šiukšlių. Tai tu ten ir prišiukšlinai. Dabar įlipi į liftą ir
neri gilyn. Leidiesi po pastatu, giliai po juo patenki į vie-
ningą lauką – į grynąją sąmonę. Tai gyvas auksas. Jauti
jį. Ir ši gyvybinga jėga įjungia valančius robotukus. Jie
imasi darbo – valo kambarius. Ten, kur buvo purvo,
šiukšlių, atliekų, jie palieka auksą” (76 p.).

Man atrodo, kad tai puikus būdas išsivaduoti iš ne-
gatyvumo. Ypač jeigu jis įkūnija blogą nuotaiką, susi-
erzinimą, persisotinimą ir panašiai. Bet ar šis būdas
tinka melui, virtusiam paranoja? Kad taip pritaikius jį,
tarkim, Rusijos propagandai!.. Vargšams, kurie ilgisi
kolchozų, gamyklų ir susirinkimų Raudonajame kam-
pelyje su tėviškai nusiteikusių partorgu ir nepakenčia
kitaip maistančių; užtenka pamatyti, kaip rūsti moteriš-
kė trenkia su *taše* per kamerą, rėkdama: „Provokacija!”
kad nuvertų šurpas. Ar ne beviltiškas būdas taikyti
transcendentinės meditacijos metodą žmonėms, kurie ir
taip manosi esą auksiniai, o Putinas, pavyzdžiui, tai
veikiausiai ne leidžiasi į grynosios sąmonės klodus, o
tik kyla ir kyla aukštyn, kol pats pavirsta Aukso bokš-
tu?.. O kad „taikos grupės” šiandien „išpūdingai” veikia
aplinką, visiškai sutinku. Tai žmonės, kurie, sąmoningo
melo ir agresijos puolami, gina savo vertybes be šūvių,
be jėgos, nepasiduodami provokacijoms. Tai, sakyčiau,
ir yra grynoji sąmonė. O kokia gi ji dar galėtų būti? □

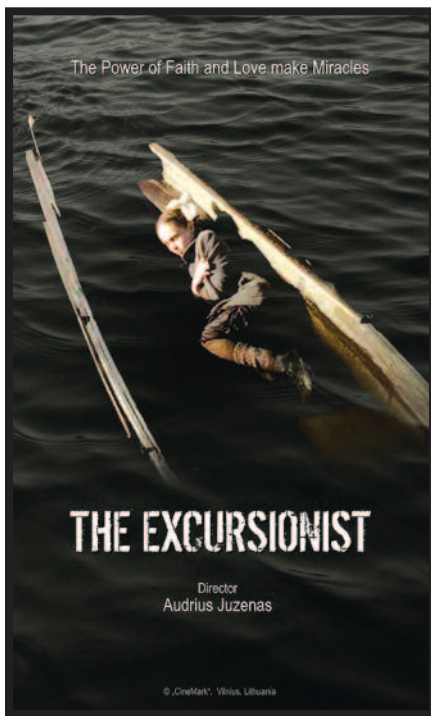
Literatūra ir menas, 2014 kovo 21

Kadras iš filmo „Mulhalando kelias” (Mulholland Drive)

Į vakarus, kur leidžiasi saulė

Vilius Dundzila

Ekskursantė. Režisierius – Audrius Juzenas. Pagrindinio vaidmens atlikėja – Anastasija Marčenkaitė. Lietuva, CineMark, 2013. 110 min. Platintojas Vakaruose – Warner Brothers.

Režisieriaus Audriaus Juzeno istorinė drama, kelionės žanro filmas „Ekskursantė“ vaizduoja vienuolikmetės lietuvaitės pabėgimą iš traukinio, kuriuo tremtiniai vežami į Sibirą, ir jos sugrįžimą į Lietuvą, įveikiant daugiau nei 5 000 km kelio, padedant sutiktiems šiame kelyje žmonėms.

Filmo pradžioje Marija (Anastasija Marčenkaitė) pro skylę vagono grindyse mėto rugių grūdus lyg vaikiškoje pasakoje – kad rastų kelią namo. Kelionėje miršta nėščia Marijos mama, o našlaitę Mariją moteris išmeta pro langą, liepdama jai grįžti į Lietuvą, į vakarus, ten kur saulė leidžiasi. Altajuje ją išgelbsti simpatinga, dievobaiminga stačiatikė kaimietė, bobutė Nadia (rusų kino žvaigždė Raisa Riazanova), kuri rodo Marijai nuoširdžią motinišką meilę. Katalikiškas Marijos rožinio kryželis tampa jos kelrodžiu, bet jis sukelia ir pavojų, atsідūrus nepatikimų svetimųjų akiratyje. Marija tampa Maša su rusiška skarele. Rajono valdžiai ją pastebėjus, mergaitę reikia siųsti kitur. Kriminalistas Vitok (Igor Savočkin) suorganizuoja Marijai traukinio kelionę iki paskutinės stoties į Vakarų pusę. Liepia jai meluoti, nes tik taip ji gali išsigelbėti. Todėl Marija visiems ima pasakoti, kad pasimetė Rusijoje ekskursijos metu (taip gimė ir filmo pavadinimas).

Sapnuodama Maša klieidi lietuviškai, sukeldama keleivių įtarimą. Išsodinta iš traukinio, ji eina pėstute traukinio bėgių kryptimi. Susidūrusi su milicininkais ir kriminalistais, ji patenka į vaikų perauklėjimo internatą. Direktorius-gydytojas (aktoriaus Algirdas Paulavičius) jos būkle rūpinasi tol, kol ideologinė auklėtoja Tatjana (Nelė Savičenko) griežtai įvertina Mariją kaip įtartina sovietų priešą. Marija susidraugauja su Pavolgio vokietuku, kuris nori būti „toks kaip ir visi.“ Jie ruošiasi pabėgti, bet jis ją iš-

duoda ir ... išžagina. Daktaro pažinčių dėka draugiškas lakūnas, lyg angelas nusileidęs iš dangaus, išskraidina Mariją tolyn.

Maša atsiduria dideliame ir jaukiame lakūno sesers Polinos (Aliona Ivčenko) bute, kur jai, nors ir ne iš karto, pavyksta susidraugauti su kaprizinga neįgalia Polinos dukra. Buto šeimininkas – simpatingas NKVD majoras Doncovas (rusų kino žvaigždė Sergej Garmaš) ją slepia, kol ir jis tampa įtariamuoju: pašaliniai mergaitę pamato ir skleidžia apie ją gandus.

Kariuomenės sunkvežimiais su kareiviais parveža Mariją į Lietuvą. Lietuviška varpinė su liaudišku saulės kryžiumi ją sveikina sugrįžus į tėvynę. Tačiau čia slypi dar didesni pavojai. Tremtinys Arlauskas prašė Marijos, kad ši praneštų jo seseriai, kad jis gyvas: jo sesuo su vyru – įtartinis, nepatrauklios asmenybės. Paašikėja, kad tai jie išdavė Arlauską ir ruošiasi ją išduoti. Įtardama pavojų, mergaitė pabėga. Miestelio turgelyje nuo varpinės karo raudonas plakatas su šablonišku sovietiniu šūkiu; akordeonistas groja Sovietų Sąjungos himną. Tėvynė Lietuva – lyg svetima, lyg ne namai. Tuo metu lietuviai saugumiečiai į aikštę išmeta nužudytų partizanų ir jų ryšininkės kūnus. Marija pravirskta, pamačiusi šią sceną. Ją suima saugumiečiai ir tardo, tarsi ji galėtų atpažinti juos, o mergaitė apsimeta, kad yra pasiklydusi rusė. Majoras telefonu ją išgelbsti. Ji grįžta į savo uždarytą,

ka apskritai privertė filmuoti tik Vilniuje ir jo apylinkėse). Be Bacho muzikos, filme tris kartus atliekamas sovietų himnas – Lietuvos turgaus aikštėje tai tampa ironija. Marija sapnuoja tėvus, namus ir Mišias mirusiems tėvams atminti. Lietuvos spauda kritikavo filmo montażą, teigdama, kad intrigoms trūksta įtampos, o atomazga per greitai atskleidžiama. Rusijos spauda gyrė filmą, saikingai atvaizdavusį opų laikotarpį, kurio rusai dar nespėjo deramai įvertinti. Filmas sukurtas per pastaruosius ketverius metus; filmavimas užtruko tik 40 dienų.

Filmas intriguoja, kalbant apie patitkėjimą. Filme vaizduojami žmonės – nei niekšai, nei herojai, daug maž moralės normų besilaikantys asmenys, bandantys išlikti neįprastomis sąlygomis. Nemažai rusų – draugiški, bando Marijai padėti, kai kiti šalinasi jos. Kriminalistas, sovietų pareigūnai, net enkavedistas ir jų bendrininkės (vis moterys) užjaučia Mariją ir bando jai padėti. Marijai pavyksta beveik visur surasti žmogiškos šilumos, jos net neieškant. Kita vertus, nemaža dalis lietuvių – įtartini, nepatikimi, sovietų kolaborantai, iš kurių pusės Marijai gresia pavojus. Išskirtinis asmuo – iš pradžių simpatiškas vokietukas tremtinys. Jis lyg ir bando užmegzti bendro likimo ryšius su Marija, bet kažkodėl tampa žiauriausiu išdaviku.

Marija filmo metu psichologiškai bręsta. Jos charakteris sėkmingai jungia visas filmo scenas. Iš pradžių ji –

santė” – filmas apie vaiką-heroję, skirtas ne tik suaugusiųjų, bet ir vaikų bei paauglių auditorijai. Aktorė Anastasija Marčenkaitė, atsiliepusi į aktorių paiešką laikraštyje, puikiai, jautriai ir įtikinamai atliko sudėtingą Marijos vaidmenį.

Jautrus filmas – pirmasis nedokumentinis Lietuvos filmas apie tremtį. Filmo pagrindas – 1989 m. „Komjaunimo tiesoje“ pasirodęs reportažas apie devynmetę tremtinę, pabėgusią iš traukinio Urale ir pėsčiomis per kečius metus parėjusią į Lietuvą. Tuomet Gytis Lukšas siekė sukurti filmą šia nuostabią temą (panašiai kaip 2010 m. pagal Slawomiro Rawicziaus romaną „The Long Walk“ buvo sukurtas filmas „The Way Back“ apie politinius tremtinius, kuriems pavyksta pabėgti iš gulago). Skausmingą tautos praeities etapą tuo metu analizavo istorikai, politikai bei platesnė Lietuvos publika. Po beveik 20 metų scenarijaus autorius Pranas Morkus sugrįžo prie neužbaigtos tematikos darbų. Būtent jis pasikvietė režisierių Audrių Juzeną (2006 m. „Vilniaus getas“) į pagalbą. Jauniausiai kartai užaugus ir subrendus jau nepriklausomybės metais, vyriausiajai kartai iškeliauis iš šio pasaulio, skaudi Lietuvos praeitis iš asmeninių išgyvenimų persikėlė į tautos atmintį. Prabėgus kuriam laikui, tremties tematika tapo įgyvendinama meniniame filme, nesiekiančiame istorinių faktų bei to laikotarpio visapusiško emocinio pojūčio.

Filmo „Ekskursantė“ kadrai. Aktorė – Anastasija Marčenkaitė.

apleistą trobelę. Saugumiečiams atvažiuojant keliu su kulkosvaizdžiais, ji saujomis renka rugių grūdus, lyg ruošdamasi antrai tremties kelionei. Tokia scena ir baigiamas filmas.

Stiprus filmo scenarijus papildomas išpūdingais gamtos vaizdais, J.S. Bacho muzika ir Marijos sapnais. Kameros darbas išpūdingas, įtraukiantis žiūrovą į istorijos pasakojimą (operatorius – Ramūnas Greičius, montażas – Pauliaus Zavadskio). Sibiro, Altajaus, Rusijos gamtovaizdžiai sukurti Vilniaus Žaliųjų ežerų apylinkėse su filmavimo technikos bei kompiuterinės grafikos patobulinimais (lėšų sto-

motinos vaikas, po to atsiduria svetimos moters prieglobstyje. Bet jai reikia greitai užaugti, ieškoti ryšių su kitais žmonėmis. Dėl vokietuko tremtinio ji apsirinka, tačiau nesuklysta, bendraudama su uždara, vieniša neįgalia mergaite. Kuriais suaugusiais galima pasitikėti, o kuriais – ne? Sovietų ponios šiuo atveju patikimos, bet tokie pat yra ir asmenys, kurie turėtų būti stereotipiški priešai: kareiviai, lakūnai, karininkas. Tik lietuviai nepatikimi. Marija nusiteikia viltingai, prisimindama tėvus ir tėvynę, siekdama sugrįžti namo. Tai atskleidžia žmogaus ištvermės galimybes. „Ekskur-

Filmas gražus, įdomus ir vertingas. Talentingas režisieriaus Audriaus Juzeno, scenarijaus autoriaus Prano Morkaus ir aktorės Anastasijos Marčenkaitės bendradarbiavimas sukūrė intriguojantį meno kūrinį. Po premjerų Lietuvoje ir Rusijoje bei teigiamų spaudos atsiliepimų filmas platinamas Vakaruose. Filmą atskleidžia tamsų sovietų istorijos laikotarpį be istorijos vadovėlio faktų, su sodriu, psichologiškai pagrįstu žmogiškumu. Galima tikėtis, kad laikui bėgant platesnis žiūrovų ratas pamatys filmą kino teatruose JAV, Kanados bei Vakarų Europos miestuose. □

Kauno Žaliakalnis. Vaižganto gatvė (6)

Stanislovas Abromavičius

Antanas Šmulškštys-Paparonis
ir jo epas

*Glūdume amžių amžių
Pramžius, Prarimis ir Laima, –
didis tas didisai vienas,
Viešpačių Viešpats Aukštiejus, –
kurti visatą sumanęs,
krėtė jai pamatus tvirtus.
Amžiai girgdėdami slinko.
Tie pamatai sužiedėjo.
Viešpats, ant jų pasikopęs
Metė sa dievišką žvilgsnį...*

Paparonis. „Pasakų atošvaistos“ tautinis epas

Kai 1993 metais V. Andziulio spaustuvėje *ab* (nuo okupacijos laikų ši pagrindinė spaustuvė veikė Domeikavoje, Kauno rajone, spausdino draudžiamąją ir religinę literatūrą) grupė garbingų mokslininkų, literatūrologų (Leonas Gudaitis, Viktorija Daujotytė, Norbertas Vėlius) Antano Šmulškščio-Paparonio brolio Albino lėšomis ruošė išleisti jo „Pasakų atošvaistą“ atskira knyga, įvadą parašė Justinas Marcinkevičius. Jis taip atsiliepė į Antano Šmulškščio darbą: „Smagu skaityti Paparonio poezijos veikalą dar ir todėl, kad jo kalba tartum iškritusi iš konkretaus istorijos laiko, pilna tokių žodžių turtų, kurių šandien nė su žiburiu nerasi. Iš kur visa tai? Matyt, iš tų pačių tautosakos aruodų, juolab kad ir autorius pripažįsta emęs ją *pliką ir gyvą, bruzdančią mano rankose*. Tad iš gyvos medžiagos – ir kūrinyje gyvas. Atrodo, lyg epas pats būtų save sukūręs, o šandien atkastas, sušvito visa savo originalumu, grožiu ir žaisminga išmintimi: norit tikėkit, norit ne...“ Ir užbaigė poetine sentencija: „Aš tikiu ir sakau: būk pasveikintas, ir dangų, ir žemę apvaikščiojęs, apsakęs, ko negirdėjęs, aprodejęs, ko neregėjęs“.

Antanas Šmulškštys gimė 1886 metų sausio 28 dieną Gudiškiuose, Igliskėlių (buv. Javaravo) valsčiuje, Marijampolės apskrityje, mirė 1951 metų vasario 27 dieną Kaune. Buvo vyriausias tarp 9 vaikų. Tėveliai Jonas ir Elzbieta – ūkininkai, turėjo 12 ha žemės, gyveno gražioje vietoje, prie upelio ir vėsynų. Nuo 1897 metų Antanukas mokėsi Marijampolės gimnazijoje, vėliau studijavo Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu išventintas 1909 metų vasario 22 dieną. Aktyvus lietuvininkas. Tapo kunigu, rašytoju ir vertėju, politikui, dirbo kapelionu mokyklose. Štai dar 1909 metų liepos 8 dieną kartu su Maironiu ir kitais Lietuvos kunigais pasirašė peticiją dėl vienuolynų sulietuvinimo, reikalaujanti, kad lietuviai vienuoliai gyventų Lietuvoje, o nesiblaškytų po pasaulį ir taip į Lietuvą nebūtų siunčiami kitataučiai vienuoliai, nemokantys lietuviškai. Seminarijoje, pedagogo kunigo J. Laukaičio (buvusio vyskupo Antano Baranausko sekretoriaus) paveiktas, gimtosiose apylinkėse užrašinėjo tautosaką, vaizdingus posakius, vėliau rašė istorinius epus, susirašinėjo su prelatu A. Dambrausku-Jakštu, kuris savaitraštyje „Nedėldienio skaitymas“ išspausdino pirmąjį jo eilėrašį.

1914 metais A. Šmulškštys baigė Peterburgo dvasinę akademiją, apgynė teologijos kandidato laipsnį. Vikaravo Virbalyje ir kitose Seinų vyskupijos parapijose. 1917 metais dalyvavo Vilniaus konferencijoje, išrinkusioje Lietuvos Tarybą, kuri paskelbė šalies Nepriklausomybę. Nuo 1917 metų pabaigos dėstė tikyba Marijampolės mokytojų kursuose, vėliau – Marijampolės „Žiburio“ gimnazijoje.

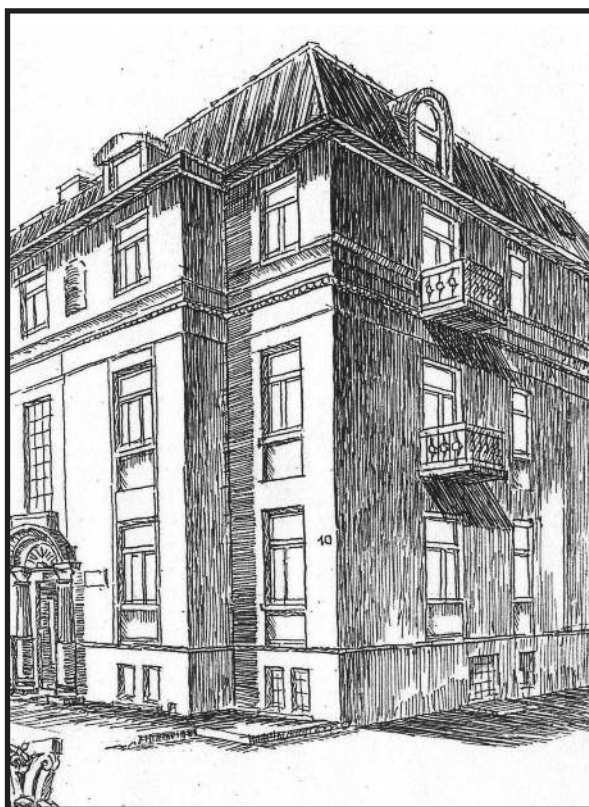
1920 metais krikščionių demokratų partijos išrinktas į Steigiamąjį bei I, II ir III seimus. Dirbo Švietimo ir Krašto atstatymo komisijose, vadovavo Lietuvos gynimo komiteto propagandos skyriui. Buvo aktyvus Lietuvos meno kūrėjų draugijos narys. Nuo 1904 metų bendradarbiavo leidiniuose „Draugija“, „Šaltinis“, „Tėvynės sargas“, „Viltis“ ir kt. Paparonio slapyvardžiu rašė dramas, eilėraščius ir kitus kūrinius jaunimui. 1923 metais redagavo krikščionių demokratų laikraštį „Lais-

Marijampolės apskrities Liudvinavo pradžios mokyklos kapelionas A. Šmulškštys (trečias iš kairės) su vietos mokyklos mokytojo šeima, 1913

vė”. 1925–1927 metais vadovavo „Minties“ bendrovei, leidusiai dienraštį „Rytas“. 1927–1931 metais gyveno JAV. Antrosios sovietinės okupacijos metu vertė iš lotynų, anglų ir rusų kalbų. Neturėdamas kitų pragyvenimo šaltinių, A. Šmulškštys laikė pamaldas Kristaus Prisikėlimo ir Igulos bažnyčiose. 1946 metais saugumas siekė jį pasinaudoti, kuriant nuo Vatikano atskilusią „tautinę“ bažnyčią. Jam nesutikus, 1949 metais už tai ir ankstesnių metų politinę veiklą turėjo būti ištremtas į Rusiją, tačiau pavyko apsigyventi Birštone. Pablogėjęs sveikatai, savavališkai grįžo į Kauną, kur ir mirė.

Iš politinio gyvenimo pasitraukė 1927 metais, atsidėjo kūrybinei veiklai, sumanė Kaune įsikurti. Jaunystėje parašė 14 pažintinių originalių ir versinių knygų. Iš jų daugiau mažiau mūsų skaitytojui

A. Šmulškščio namas Vaižganto g. 10, Kaunas, 2013. Jono Lukšės piešinys

žinomos šios: „Nevystantis vainikas“ (1907); „Tiketė“ (1910); „Lietuvos istorija“ (1910); „Žalgiris“ (1911); „Ponas ir muzikas“ (1910); „Laimingas rytojus“ (1911); „Rytojaus diena“ (1918); „Eilių rinkinys“ (1921); „Kas yra atlaidai ir kaip jais naudotis“ (1909); „Tikėk“ (1910).

A. Šmulškštys sumanė statyti gyvenamą namą. Archyviniai duomenys nurodo, kad tai įvyko 1926 metais, dar jam būnant III Seimo nariu, turint tik nedideles santaupas. 1927 metų balandžio 26 d. miesto savivaldybė jam skyrė sklypą Žaliakalnyje, ant kalno šlaito, kuris ribojosi su žinomų žmonių J. Purickio, E. Miniotienės, J. Papečnio ir P. Klimo žemėmis. Projekto autorius architektas Povilas Tarackovas įkalbėjo kunigą-politiką statyti ne paprastą namelį, pagal išgales, o didelį, 3 aukštų statinį. Tad gyvenamasis namas suprojektuotas su korintinėmis kolonomis ir tautiniais ornamentais iš kiemo pusės, nes pagal to meto planus gatvę turėjo nutiesti iš kiemo pusės. Sako, namas atrodo išpūdingai, lyginant su šalia pastatyta Juozo Purickio penkiaaukšte cementine dėžute.

Šmulškštys suprato, kad įpirštas projektas bus daug brangesnis nei jo galimybės. Tad jau liepos 15 d. 41 metų kunigas išvyko į JAV užsidirbti namo statybai; darbus prižiūrėti paliko broliū Vinčą. Įsikūrė Shenandoah, Pensilvanijoje, kur vikaravo, padėjo klebonui Jonui Dumčiui, spausdino savo knygas, ėmėsi ir kitokio darbo. 1928 metais Čikagos „Draugo“ spaustuvė išleido Paparonio vardu sceninių vaiždelių vaikams rinkinuką „Vaikų balius“. Vėliau kunigas išvyko į Hartfordą Connecticuto valstijoje. Manoma, kad čia jis už-

baigė tragediją apie Kęstučio nužudymą ir Vytauto išsigelbėjimą „Jis pabėgo“, kurią suvaidino Hartfordo dramos mėgėjai. Matyt, tai leido A. Šmulškščiui per ketverius metus susitaupyti.

Į Lietuvą jis sugrįžo 1931 metų viduryje, jau rado baigtas statyti sienas ir stogą, tačiau dar be namo vidaus apdailos. Paskaičiavo išlaidas, dar pasiskolino. Teko paskubinti darbus, nes reikėjo baigti statybą ir ieškoti nuomininkų, kad palengvintų namo išlaikymo ir skolų našta. Deja, tekę rūpesčiai nepaliko laiko kūrybai, susitikimams su bičiuliais, nors uždaras gyvenimo būdas jį lydėjo visą gyvenimą. Bendravo nebent tik su šalia gyvenančiais. Užtat pats su malonumu dirbo nesudėtingus statybos darbus, reikalavo tvarkos ir drausmės. Namuose niekada nedėvėjo sutanos, dažniau vaikščiojo su gelumbiniu kostiumu ir balta kunigo apykakle.

A. Šmulškštys iš JAV sugrįžo pavargęs ir išsekęs. Amžininkų pasakojimais, kunigą džiugino tai, kad namas puikioje vietoje, su gražia panorama į slėnį. Netoli pradėti statyti kaimynų J. Papečnio ir P. Klimo namai, M. Bandžienė, P. Valiukėnas, J. Jankevičius statyboms jau ruošėsi. Tad visi turėjo bendrą rūpesčių.

Ažuolynas jau ankstyvą pavasarį pražysdavo žibutėmis, suūkdavo pelėdos. Namą A. Šmulškštys išgrazino lyg baltuosius rūmus, tik puikus fasadas liko saulės neapšviestas. Pirmoji nuomininkė Marytė Sakauskaitė jo kūrybą perrašinėjo mašinėle. Žinomesnis nuomininkas buvo Kazys Pakštas (1893–1960, mirė Čikagoje, JAV) – Lietuvos geografas, keliautojas, visuomenės veikėjas, profesionalios geografijos Lietuvoje pradininkas, 1938 metais buvo siūlomas kandidatu į Lietuvos Respublikos prezidentus. Aplinkiniai mena, kad kartu su Pakštais gyveno iš kaimo atvažiuavęs jo giminaitis gimnazistas. Nuo 1934 metų A. Šmulškščio name butą nuomojo Lietuvių muzikų draugijos pirmninkas, choro dirigentas Nikodemus Martinionis (1887–1957), pašto viršininkas Bronius Garšva (1883–1957), pašto revizorius, buvęs radijo stoties direktorius Kleopas Gaigalis (1879–1957), miškininkas Marijonas Daujotas (1891–1975), matematikas Jonas Matulionis (1906–1993) ir kiti.

Nukelta į 8 psl.

Antroji lietuvių tautos šventė –

1920 m. kovo 20-oji diena

Algirdas Mikas Žemaitaitis

Pabaiga. Pradžia 2014 m. kovo 15 d. „Kultūroje“

Apie lietuvininkus
Lietuvos Valstybės Taryboje*

Gaigalaitis Vilius, Gaigalat Wilhelm *1870 09 27 Naujienoje (Vėžininkų vlsč.) †1945 11 30 Brettene (Baden-Viurtembergo žemė, Vokietija; 1994 palaikai perlaidoti Elniškės kapinaitėse prie Priekulės), ev. liuteronų kunigas (1900), M. Lietuvos ir LR polit., rel. ir visuom. veikėjas, literatas. Filos. dr. (1900). Latvijos un-to garbės dr. (1933). 1892–96 Karaliaučiaus ir Berlyno un-tuose studijavo teologiją ir filosofiją. Nuo 1894 *Prussia* d-jos Karaliaučiuje narys. 1900–19 kunigavo Klaipėdos krašto iv. parapijose, rūpinosi jaunimo švietimu ir auklėjimu, dalyvavo polit. gyvenime. 1903–18 Prūsijos landtago deputatas. Per I pasaul. karą rūpinosi Rusijos kariuomenės M. Lietuvoje į ne-laisvę paimtais lietuviais. 1918 11 16 išrinktas *Prūsų Lietuvos tautinės tarybos* pirmininku, bet, būdamas Prūsijos landtago deputatu, šių pareigų greitai atsisakė. 1920 03 20 kooptuotas į Lietuvos Valstybės

Vilius Gaigalaitis

Tarybą. 1922 vadovavo Klaipėdos krašto liet. delegacijai Ambasadorių konf-joje Paryžiuje. Pirmosios liet. g-jos Klaipėdoje (1922) vienas steigėjų, pirmasis jos direktorius (1922–24). Vienas Evangelikų teologijos f-to (1925–36) Lietuvos un-te Kaune (nuo 1930 VDU) steigėjų, 1927–28 f-to dekanas, iki 1936 Naujojo Įstatymo katedros vedėjas; prof. (1929). 1939 03 optavo Lietuvos pilietybę, 1940 01 atsikėlė į Kretingą. 1941 03 pasitraukė į Vokietiją; gyveno policijos prižiūrimas. Įkūrė *Aukuro* (1922), Klaipėdos krašto ir miesto muziejaus (1924), mokyklų (1926) d-jas. 1925–33 Lietuvos ev. liuteronų konsistorijos prezidentas. 1904–31 laikr. *Pagalba*, 1919–20 dienraščio *Lietuva* redaktorius. 1905–39 d-jos *Sandora* pirmininkas. *Sandoros* b-ka (~2100 vnt.), G. testamentu užrašyta Laisvajai Lietuvai, nuo 1997 saugoma Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo b-koje. Steigė liet. jaunimo, labdaros org-jas, senelių prieglaudą, knygynus, b-kas. Lietuvių literatūros d-jos, Lietuvių mokslo d-jos narys. Rūpinosi liet. kalbos teisėmis. Daugelio lietuvių etn. parodų M. Lietuvos miestuose ir Berlyne rengėjas. Parašė 25 knygas bei knygeles. Svarbesnės: *Evangeliški surinkimai Prūsų Lietuvoje* (1905), *Lietuvos nusidavimai ir mūsų rašliava* (1912; pirmoji M. Lietuvos spaudos apžvalga), *Kristijonas Duonelaitis, jo gyvastis ir darbai* (1913; pirmasis donelaitikos veikalas liet. k.), *Lietuva – okupuotas kraštas, tauta ir jos dvasinės srovės (Litauen, das besetzte Gebiet, sein Volk und dessen geistige Strömungen* 1917), *Evangelikų*

Martynas Jankus

liuteronų bažnyčia Lietuvoje (Die evangelisch-lutherische Kirche in Litauen 1929), *Lietuvos Evangelikų bažnytinio gyvenimo problemos* (1935), *Atsiminimai* (1998). Redagavo *Biblijos* 1908 leidimą (lot. raidynu). Liet. ir vok. periodikoje paskelbė straipsnių, pateikė rel. ir kult. gyvenimo statistinių duomenų. Didžiojo Lietuvos kun-čio Gedimino 3 (1928) ir 2 (1930) laipsnio ordinas. Latvijos Trijų žvaigždžių 4 laipsnio ordinas (1933).

Jankus Martynas *1858 08 07 Bitėnuose (Lumpėnų vlsč.) †1946 05 23 Flensburge (Šlėzvingo-Holšteino žemė, Vokietija; 1993 perlaidotas Rambyno kapinėse prie Bitėnų), polit. ir visuom. veikėjas, liet. spaudos leidėjas, publicistas. Aušrininkas. Liet. tautinio judėjimo vienas vadovų. Vadinamas M. Lietuvos patriarchy. Tilžės akto signataras (1918). Kovojo prieš mažlietuvių germanizavimą, propagavo D. ir M. Lietuvos susivienijimo idėją. Vienas kult. d-jos *Birutė* steigėjų (1885), 1889–92 jos pirmininkas. 1884–85 mėnraščio *Aušra* (1883–86) atsakomasis redaktorius. 1884–85 su Jurgiu Mikšu leido *Aušros kalendorius*. 1889–1923 turėjo sp-ve. Laikraščių *Garsas* (1886–87), *Tetutė* (1891–93), *Naujoji Aušra* (1892), *Lietuviškas darbininkas* (1894), *Ūkininkų prietelius* (1894), *Saulėteka* (1900–02), *Die nos laps* (1909–10) redaktorius ir leidėjas. 1889–92 žrn. *Varpas* administratorius ir ats. redaktorius, žrn. *Ūkininkas* (1890–1905) vienas leidėjų. 1891 su Dovu Zauniumi išleido kalendorių *Prūsų Lietuvis*. Parašė arba parengė 45 knygeles tautinei sąmonei ugdyti (*Trumpi nusidavimai Prūsų Lietuvos* 1891, *Lietuvininkų bei Lietuvos nusidavimai* 1897, *Ap-svaiginantis Gėrimas visų bėdų priežastis* 1899, *Negirtauk* 1901, *Bendraitė* 1902, *Iševiviai Kanadoje* 1903 ir kt.), social. ir polit. satyros eilėraščių rinkinelių. Išleido D. ir M. Lietuvos liet. liaudies dainų rinkinelių (*Lietuviškos ir seniausios dainų knygelės* 1882, *Štukaunos dainos nuo žmonelių iš Kalnuo apygardos* 1883, *Naujos dainos* 1892). Bendradarbiavo ir JAV liet. spaudoje. Pasirašinėjo slapyvardžiais V. Giedris, K. Gyvoleitis, Kulkis, Martyneitis, M. J. Mikaitis, Vabalas, Bitėnų Merčius, M. Butkus ir kitais. Nuo 1883 Bitėnuose laikė Lietuvoje draudžiamos liet. spaudos lot. raidėmis sandėlį (su *Aušros* archyvu). Organizavo tos spaudos platinimą: knygnešiai leidinius gabeno per Vokietijos-Rusijos sieną į Lietuvą. Išspausdino ~360 liet. knygų (daugiausia grož. ir visuom. polit.) ir 25 period. leidinius liet. ir vok. kalbomis; iš jų 150 knygų ir 10 period. leidinių liet. kalba skirta M. Lietuvai. Šiomis knygomis prekiojo, jas tiekė knygnešiams, nuo 1905 – D. Lietuvos knygynams. Palaikė ryšius su JAV lietuviais (siuntė korespondencijas į laikr. *Lietuviškasis balsas* ir *Unija*), latvių, lenkų, gudų tautinio sąjūdžio veikėjais. M. Lietuvoje organizavo lietuvininkų susirinkimus ir paskaitas tautinei sąmonei ugdyti.

Už tautinę veiklą Prūsijos valdžios buvo ke-

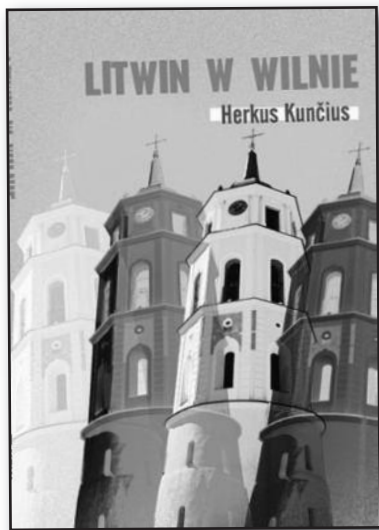
liasdešimt kartų suimtas, kalintas, baustas piniginėmis baudomis; joms ir spaudai leisti, sp-vėms įgyti paaukojo visas lėšas, ūkį. Jo sodyboje Bitėnuose kurį laiką gyveno *Aušros* redaktoriai J. Mikšas, Jonas Šliūpas, kt. aušrininkai. I pasaul. karo pradžioje, 1914 12, su šeima Rusijos valdžios iš-tremtas į Samaros guberniją. Rusijos lietuvių seime Petrograde (1917) paskelbė deklaraciją apie M. Lietuvos norą susijungti su D. Lietuva. 1918 grįžo į M. Lietuvą. 1920 03 20 kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą. VMLGK pirmininkas (1922 pab.–1923 pr.). Dalyvavo kovoje dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos (1923), LR polit. ir visuom. gyvenime. Po 1923 gyveno savo sodyboje Bitėnuose. Vokietijai 1939 03 okupavus Klaipėdos kraštą pasitraukė į Kauną. 1944 grįžo į Bitėnus, bet Vokietijos kariuomenės buvo priverstas evakuotis į Vokietiją. J. veiklai būdinga liberalizmas, bendravimas su liet. ir kt. tautų iv. polit. grupuotėmis. Bitėnuose veikia Jankaus memorialinis muziejus (įk. 1981), Kaune pastatytas biustas (1939). Klaipėdoje veikė M. Jankaus vardo šaulių būrys. Italijos Karūnos 3 laipsnio, Gedimino 3 laipsnio (abu 1928), Vytauto Didžiojo 2 laipsnio (1938) ordinarai.

Lekšas Kristupas, *1872 08 31 Striluose (Žemaitkiemų vlsč.) †1941 03 30 Klaipėdoje (palaikytas Laugalių kapinėse), ūkininkas ir verslininkas, polit. ir visuom. veikėjas, poetas. 1892 ir 1896 su kt. Pagėgių ir Šilutės apylinkėse rinko parašus po peticijomis Vokietijos kaizeriui dėl liet. kalbos gražinimo į m-las ir dėl lietuvių atstovavimo Vokietijos reichstage. 1912 Tilžės-Lankos rinkimų aps. *Lietuvių rinkimo d-jos* sekretorius. 1913–14 Kristijono Donelaičio paminklo statybos k-to narys. Mažosios Lietuvos tarybos (įk. 1918), *Prūsų lietuvių susivienijimo* (įk. 1919) vienas steigėjų ir veikėjų, 1921 tarybos pirmininkas. 1920 03 20 su tarybos 3 atstovais lietuvių kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą. Klaipėdos krašte 1922 įkūrė *Mažųjų laukininkų susivienijimą*, jam vadovavo. 1923 Klaipėdos krašto pirmosios *Direktorijos*, 1925–28 krašto Seimelio narys. 1923 redagavo laikr. *Lietuviška ceitunga* priedą *Laukininkas*. *Birutės* d-jos, Šaulių s-gos Klaipėdos sk. veikėjas. Su kt. įsteigė jaunimo d-jas *Liepa* (Plaškiuose), *Ažuola* (Vyžuose), *Varpa* (Natkiškiuose), *Vainiką* (Katyčiuose). Liet. polit. partijos *Laukininkų centras* (1934–39) narys. 1933–36 *Klaipėdos krašto ūkininkų d-jos* v-bos narys, nuo 1937 v-bos vicepirmininkas. Sukūrė rel., patriotinių, lyrinių eilėraščių. Išleido rink. *Naujos giesmių knygelės* (1909; su Endrikiu Endrulaičiu), rink. *Rūtų vainikėlis, arba Svodbos eilės* (1908, 1922). Sudarė ir paskelbė rel. giesmių rink. *Ziono varpelis* (1920, 1932; pastarajame leidime 140 giesmių), su Mikeliu Kundriumi – *Draugystės giesmių knygeles* (1925). Jo giesmės buvo įtrauktos į M. Lietuvos ev. liuteronų giesmynus. Kūrybai poveikio turėjo Maironis. Pasirašinėjo slap. Vieversėlis

Strekys Jurgis, Strekys *1861 04 27 Kekersuose (Katyčių vlsč.) †1938 09 03 ar 04 Jakšteliuose (Užlieknių vlsč.), M. Lietuvos visuom. veikėjas. Ūkininkavo Jakšteliuose. Vienas pirmųjų *Birutės* d-jos narių, *Sandoros* d-jos vienas steigėjų, *Rašymo ir skaitymo* d-jos (1898) ir *Prūsų lietuvininkų susivienijimo* v-bos narys, Šilutės aps. lietuvių rinkimų d-jos pirmininkas. Nuo 1905 Vyžių, nuo 1907 ir Jakštelių Taupomosios-skolinamosios d-jos pirmininkas. Rūpinosi lietuvių išsaugojimu, kovojo, kad m-lose būtų dėstoma liet. kalba. 1891, 1895 ir 1900 buvo vienas iš peticijų Prūsijos karaliui ir Vokietijos imperatoriui rengimo k-tų narių, 1896 vadovavo lietuvininkų delegacijai, vykusiai į Berlyną su peticija dėl gimtosios kalbos gražinimo į m-las. 1898 kandidatavo į Prūsijos landtagą. Vienas iš trijų 1900 Pasaulinės parodos Paryžiuje M. Lietuvos k-to narių (kasininkas). 1911 paskelbė 2 atsišaukimus; viename jų išdėstė savo 7 punktų rinkimų programą. 1912 kandidatavo į Vokietijos reichstagą. 1913 buvo K. Donelaičio paminklo Lazdynėliuose statymo k-to narys. 1920 03 20 kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą. VMLGK vicepirmininkas. Vėliau tapo sakytoju. □

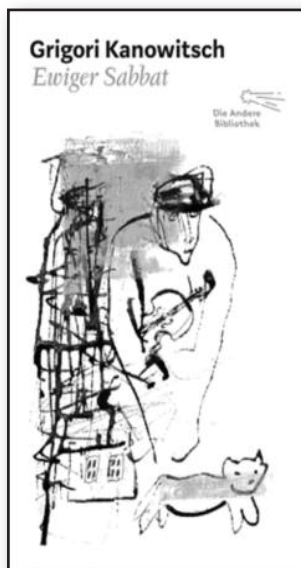
Kultūros kronika

Tarptautinę teatro dieną, kovo 27-ąją, už 2013 metais Lietuvos teatrų scenose nuveiktus darbus premijomis ir atminimo ženklais apdovanoti geriausi šalies teatro menininkai. Profesionalaus teatro meno kūrėjų darbų premijos septyniolikoje nominacijų, Auksiniai scenos kryžiai ir Boriso Dauguviečio auskaras įteikti Juozo Miltinio dramos teatro scenoje Panevėžyje – šių metų Lietuvos kultūros sostinėje. Daugiausia Auksinių scenos kryžių gavo Lietuvos Nacionalinio dramos teatro spektaklis „Mūsų klasė“ – už režisūrą (režisierė Yana Ross), už scenografiją (Marijus Jacovskis), už nepagrindinį moters vaidmenį (Aldona Janušauskaitė), taip pat – jaunojo menininko kategorijoje (Dainius Jankauskas). Padėkos premija už viso gyvenimo nuopelnus įteikta Klaipėdos dramos teatro režisieriui, teatro ir kino aktoriumi Povilui Gaidžiui.

Lenkijoje ką tik pasirodė į lenkų kalbą išverstas lietuvių rašytojo, dramaturgo ir eseisto Herkaus Kunčiaus romanas „Lietuvis Vilniuje“. Lietuvių autoriaus romaną į lenkų kalbą vertė Michalas Piątkowski, Varšuvos universiteto Baltistikos katedros absolventas. Knygą išleido Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka Jezioranskiego leidykla Wrocław, garsėjanti Vidurio ir Rytų Europos autorių knygų leidimu.

Balandžio 2 d. LR ambasadoje Berlyne Lietuvių literatūros salone buvo pristatyta Grigorijaus Kanovičiaus knyga „Žvakės vėjyje“ („Ewiger Sabbat“). Knyga išleista Vokietijoje gerai žinomoje ir savo knygų leidybos kultūra garsėjančioje leidykloje „Die Andere Bibliothek“. Savo romane Grigorijus Kanovičius pasakoja apie praėjusio amžiaus prieškarinio Lietuvos štetlų kultūrą, apie žmones, kurie gyveno savo kasdieniškumą, bet gilios gyvenimo išminties paženklinčius gyvenimus. „Aš nesu žydų rašytojas, nes rašau rusiškai, aš nesu rusų rašytojas, nes rašau apie žydus, ir lietuvių rašytojas aš nesu, nes aš nerašau lietuviškai“, – teigė šiuo metu Izraelyje gyvenantis Kanovičius.

Kovo 27 d. Lietuvos kultūros centre prie LR ambasados Varšuvoje atidaryta Kristijono Donelaičio 300-ųjų gimimo metinių jubiliejui paminėti skirta tapybos ir skulptūros paroda „Šimtmečio portretas“. Parodoje, kurią parengė Lietuvos dailininkų sąjunga, Kristijono Donelaičio metams paminėti skirtus darbus pristato lietuvių tapytojai bei skulptoriai. Parodą organizavo Lietuvos dailininkų sąjunga drauge su Lietuvos kultūros centru prie LR ambasados Varšuvoje, parodos partneriai: Lietuvos Respublikos Seimas bei Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, parodos rėmėjas yra Lietuvos kultūros taryba, parodos globėjas – Lietuvos Respublikos Seimo kancleris Jonas Milerius.

Kovo 26 dieną londoniečiams pristatyta naujausia rašytojos ir menininkės Paulinos Eglės Pukytės knyga „Bedalis ir labdarys. Dialogai ir monologai“ (Vilnius: Apostrofa, 2013). Renginyje, kuris vyko anglų ir lietuvių kalbomis, dalyvavo autorė, renginį vedė Darius Čiuplinskas, tekstus anglų kalba skaitė Anton Lukoszevics. Paulinos Eglės Pukytės knyga sudaryta iš dialogų ir monologų, kurie susijungia į žmonių tarpusavio santykių istoriją. Tai svetimojo kelionė: per nesuskalbėjamą ir tarpusavio nesupratimą, apgavystes, absurdą, abejingumą, žiaurumą, netektį, ilgesį – iki pat troškimo susigrąžinti prarastą kalbą. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išrinko „Bedalį ir labdarį“ į 2013 metų kūrybiškiausių lietuvių autorių knygų dvyluktuką.

Kauno Žaliakalnis

Atkelta iš 6 psl.

Apie namo statybos vargus ir Vaižganto gatvę A. Šmulskštys daug pasakė 1931 metų lapkričio 9 d. pareiškime, rašytame Kauno miesto burmistrui. „Esu seniausias Vaižganto gatvės gyventojas ir mūrinių namų savininkas. Mano pavyzdžiu pasekė visa eilė asmenų, ir šiandien Vaižganto gatvės kvartalu galėtų pasigirti ne tik tų namų savininkai, bet ir visą Kauną tie gražūs namai puošia... Tik gatvė šiandien klampuoja automobiliai ir vežimai, juolab kad intensyviai statybai esant visa gatvė yra virtusi neišbrendamu purvo klanu... Mano lėšomis buvo nutiestos lentos iki Vytauto parko yra apmėtomos gatvė purvu... Nereta tad matyti Vytauto kalno gyventoją, besinešiojantį kaliošus portfelyje... Šiomet vasarą įvestas vandentiekis ir kanalizacija buvo apmokėta gyventojų avansu puse kainos“.

Reikia pasakyti, kad tai nebuvo vienintelis nusiškundimas dėl gatvės būklės, nors tuo metu ji jau buvo užstatoma. Tad greitai savivaldybė surado lėšų Vaižganto ir Algirdo gatvių remontui, dangos įrengimui.

1932 metų birželio 13 dieną A. Šmulskštys Kauno miesto savivaldybės Statybos skyriaus prašo leidimo nuosavame sklype statyti krautuvėlę ir garažą. Nurodo, kad žemės sklypas gautas pagal Žemės reformos perleidimo nuosavybės aktą, sklypas 20,2 arai. Garažas numatytas 23 kv. metrų, o krautuvėlė – 28 kv. metrų ploto. Krautuvėlė, su šildymu ir inžineriniais tinklais, buvo statoma nuomininkei ir pagalbininkei Marytei Sakauskaitėi, kad ši turėtų pragyvenimo šaltinį. Ji čia pardavinėjo maisto produktus ir užsidirbo pragyvenimui iki pat 1939 metų.

Prašyme taip pat rašoma, kad statinius suprojektavo kaimynas inž. Pranas Valiukėnas. Jis atliko ir techninę statinių priežiūrą. Atsiranda kliūčių, bet leidimas krautuvėlės statybai birželio 17-tąją išduodamas. Ji numatyta ant ribos su J. Purickio sklypu, prie pat Vaižganto gatvės. Jau po dešimties dienų statyba įpusėta.

A. Šmulskštys artimiau susidraugavo su J. Purickio name butą nuo 1932 metų nuomojusiu ekskunigu rašytoju Vincu Mykolaičiu-Putinu. Juos siejo ir tolimi giminystės ryšiai, nes V. Mykolaičio pamotė buvo A. Šmulskščio giminaitė. Judviejų atviruose pokalbiuose aptariamas visuomeninis gyvenimas, istorijos, nutikimai. Putinas 1932–1933 metais rašė romano „Altorių šešelyje“ II ir III dalis. Išėjus knygoms, A. Šmulskštys iš pasakotų istorijų, gyvenimo peripetijų, charakterio bruožų kunigo Stripaicio personaže atpažino save. Jį suglumino drastiškas šaržavimas, pasitelkus net M. Sakauskaitę pastatytą parduotuvėlę. Knygoje buvo rašoma: „Atsitikdavo taip, kad pats kunigėlis pilstydavo žibala, sverdavo cukrų, vyniodavo silkes, pardavinėdavo degtukus, druską, pipirus ir cinamonus“. Į A. Šmulskščio pasipiktinimą, kad taip nebuvo ir jis parduotuvėje niekada neprekiavęs, Putinas bandė aiškinti, kad tai tėra meno kūrinys, o ne kieno nors biografija... Juodu susitaikė tik praėjus kuriam laikui...

Pirmosios sovietų okupacijos metu Antanas Šmulskštys kunigavo Kauno bažnyčiose. Jau 1940 metų gruodžio 13-ąją namas buvo nacionalizuotas. Akte nurodoma, kad nacionalizuojami 4 statiniai, kurių bendrasis plotas yra 375 kv. metrai. Nacionalizavimo faktą A. Šmulskštys 1940 12 29 apskundė, tačiau tai nepadėjo... Jis turėjo būti ištremtas į Sibirą dar 1941 metų birželyje, tačiau dėl mums nežinomų aplinkybių tai neįvyko.

Vokiečių okupacija, kuri sovietų myriop pasmerkta žmogui turėjo atrodyti kaip išsigelbėjimas, A. Šmulskščiui buvo nesuderinama su žmoniškumu, krikščionyste, morale. Jis nebendradarbiavo vokiečių kontroliuojamoje spaudoje. Priešingai, Juozo Ambrazevičiaus paprašytas, padėjo pagrindinės organizacijos *Lietuvių frontas* leidžiamame laikraštelyje „Į Laisvę“. 1943–1944 metais išėjo 34 jo numeriai. A. Šmulskštys klausė radijo lenkų ir rusų kalbomis, darė apžvalgas. Jo redaktoriu tapo Antanas Stabulis kartą per dvi savaites apsilankydavo A. Šmulskščio bute ir tik išklausedavo jį, paskui namuose atkurdavo gautą informaciją. Manė, kad tokia konspiracija būtina.

Tęsinys kitame numeryje